

A Jászkun Kerület közigazgatási autonómiája

Bánkiné Molnár Erzsébet

A történelmi fejlődésben mind kialakulását, mind népességének társadalmi összetételét tekintve egyedi vonásokat mutató Jászkunság belső életének szervezése és irányítása eltért az általános magyar közigazgatástól. A Jászkun Kerületben, mint önálló törvényhatóságban és közigazgatási egységben a legkisebb település életét is az önkormányzat és annak igazgatása irányította.

A helyi jogkörű autonóm igazgatás lehetővé tette a részleges elkülönülést a központi államhatalomtól és annak politikai egységeitől, – pl. a vármegyéktől – és a bővebb önrendelkezés megvalósítását. A Jászkun Kerület olyan módon tagozódott be az állam egészébe, hogy helyi szabadságjogait hangsúlyozva önkormányzata a történelem változásai ellenére a kerület létezéséig megőrizte másságát és autonóm igazgatásának legfőbb vonásait.

A gyökerek

A Jászkun társadalomfejlődés és önkormányzat gyökerei a középkorra nyúlnak vissza. Az etnikumában, életmódjában és kultúrájában is eltérő két népcsoport, a kunok és a jászok a XIII. században érkeztek Magyarország területére. A kunok telepítését IV. Béla király engedélyezte 1239-ben, majd a tatárjárás után 1246-ban. A jászok népként való említése I. Károly (Károly Róbert) király 1323-ban kiadott oklevelében olvasható. A **kunok** és a jászok belviszonyainak **szabályozásáról** magyarországi **megtelepedésüket követően több** oklevél született, amelyek **egybehangzóan mindkét** népcsoportot kiváltságoltnak mutatják. Kiváltságolt jogaik a kezdetektől tartalmazták a szabad bíróválasztást és az önálló jogszolgáltatást. Az oklevelek

mellett kiemelkedő jelentőségű volt, hogy Hunyadi Mátyás király törvényben szabályozta a kunok legfőbb bírói tisztét. Az 1485-ben kiadott nádori törvények 11. cikkelye rögzítette, hogy a nádor a kunok örökös ispánja és bírója, amely tisztségéért évi 3.000 aranyat kell kapnia. 1498-ban II. Ulászló király oklevele a nádort már a kunok és a jászok bírájaként említi, ezért ezt az oklevelet tekintjük a két népcsoport közös jogi köteléke alapján. A pénzügyigazgatás terén közös főhatóságuk a budai királyi tiszttartó volt.

A XV. században a kunok és a jászok szállásterületein is kialakult a magyar közigazgatásnak megfelelő község-szervezet. A XVI. században a török hódoltság és a Habsburg királyság idején a jászok és kunok területének nagyobb része török uralom alá került. Az ekkor bekövetkezett gazdasági és népesedési arányeltolódást jelzi, hogy a tiszántúli kunok lakta területből fokozatosan kialakult a Nagy-kunság, a Duna-Tisza közti kunok területeiből pedig a Kiskunság. Az elkülönülés nemcsak az elnevezésben, hanem szervezetileg is bekövetkezett. Ugyanerre az időszakra tehető Berény központi szerepkörének megszerveződése. Az oklevelek bizonyossága szerint Berény a XVI. században vált a Jászság központi településévé.

A török hatóságok mellett a vármegyék is kiterjesztették hatalmukat a velük szomszédos jász és kun területekre. A Jászságot és a Nagy-kunságot Heves vármegye, a Kiskunságot pedig Pest-Pilis-Solt vármegye igyekezett bekebelezni.

A nádoroktól nem kevés figyelmet igényelt a jász és kun koronajavak védelme, ezért a XVII. századtól jászkun főkapitányokat neveztek ki, illetve nevezettek ki az uralkodókkal. A nádor által kinevezett főkapitány bíráskodási jogát az 1630: 43.tc. is megerősítette.

1682-től megkezdődött a visszaszorítása annak az adóztatási gyakorlatnak, amely a kunsági és jászsági falvakat is a szomszédos vármegyék hatósága alá vonta. A folyamat betetőzéseként 1696-ban a pozsonyi nádori tanácskozáson elrendelték a jászok és a kunok adóportáinak összeírását, és területeiknek önálló adózó kerületté alakítását.

A kezdetektől létező autonóm igazgatási és bírósági gyakorlatuk, kiegészülve az önálló adózás gyakorlatával teremtette meg azokat a feltételeket, amelyek a Jászkun Kerület, mint politikai egység létrejöttéhez szükségesek voltak.

A jászok és a kunok kiváltságos kerülete köztes helyet foglalt el a jobbágyság és a nemesség között. A kiváltságos kerületben élők

sajátos zárt rendet alkottak, mely zártság kereteit autonóm közigazgatásuk szabta meg. A kerületek belső autonómiájában pontosan körülhatárolták az ott élők jogait és kötelességeit.

A koronabirtokon fekvő, évszázadok folyamatos küzdelmeiben önálló politikai egységgé és hatósággá vált Jászkun Kerület tulajdonjogát I. Lipót király 1702. március 22-én 500.000 rajnai forintért eladta a Német Lovagrendnek. Az eladatás ellen a magyar országgyűlés már 1715-ben tiltakozott, törvénytelennek nyilvánítva azt. A tiltakozás elevenen tartását a jászkunok a nádor közbenjárásával érték el. Mivel a vétel törvényesítését a Lovagrend nem tudta elfogadtatni, 1730-ban lemondott a tulajdonjogáról a Pesti Invalidus Ház javára. Az új birtokos beiktatása 1731. május 7-én megtörtént. A földesúri jogok gyakorlása azonban országgyűlés hiányában nem nyert megerősítést. 1741-től Pálffy János nádor támogatásával a jászkunok szervezett mozgalmat indítottak régi szabadságaik visszaszerzéséért. A harc eredményes lezárását az 1745-ben bekövetkezett redempció, a hatalmas áldozatok árán elnyert önmegváltás jelentette.

A jászkun szabadság birtokolója a szabadparaszti jogállást mondhatta magáénak. A feudális Magyarországon belüli egységük társadalmi elkülönültségükben, kiváltságolt rendi csoportként való megjelenésükben válhatott valóra.

A szabadparaszti társadalmak személyhez és birtokhoz fűződő szabadságjogok kettős meghatározottságában fejlődtek és közösségenként számos eltérő, de ugyanakkor alapvető azonosságokat is mutattak. Szabadparaszti társadalmi csoportok voltak a klasszikus értelmezés szerint: a hajdani svájciak, a jászok, a kunok, a székelyek, a tatárok, a kozákok, stb. A tartósan megmaradt szabadparaszti közösségekre egyaránt jellemző volt, hogy fennmaradásukat a központi hatalom és a helyi társadalom kölcsönös egyezsége, jogilag is kodifikált normarendszer támogatta. Sajátos helyzetükre illeszkedő állami szintű jogi szabályozást nyertek, melyért cserébe különböző jellegű - a kor sajátosságainak megfelelően többnyire katonai - kötelezettségeket vállaltak. E kiváltságolt rendként való megjelenéshez a redempció új jogi, gazdasági és erkölcsi alapot teremtett. A továbbiakban a Jászkun Kerület életének minden mozzanatát, ideértve az önkormányzatot és az azt szervező és irányító közigazgatást a redempció határozta meg. A kiváltságlevél által adományozott külön jogrend és a szabadparaszti jogállás új alapokat jelentett a közigazgatás szervezéséhez is.

A redempció jogi és társadalmi következményei

A redempció új jogrendet, polgári jellegű földtulajdont, és új társadalmi berendezkedést eredményezett.

A Jászkun Kerület helyi jogrendje Mária Terézia királynő 1745. május 6. Kiváltságlevelén, annak az országgyűlés által is megerősített rendtartásán és az 1799-ben József nádor által kiadott jászkun rendszabályokon alapult. Mindezek a jogszabályok magukba olvasztották a korábbi oklevelekben és a gyakorlatban már létező és elfogadott normákat is.

Az említett jogszabályok alapján számos olyan jogot kaptak, amelyek a nemesek vagy a szabad királyi városok jogaihoz hasonlóak, vagy azokkal azonosak voltak. A kiváltságos kerületek és a szabad királyi városok – közös földesuruk a király – belső ügyeikben egyaránt önállóan intézkedhettek, tisztségviselőiket maguk választhatták, s mindkét közösség megkapta a kisebb királyi haszonvételeket: a kocsmatartás, a mézszárszéktartás, a vadászat, a halászat, a boltnyitás jogát. A vám és harmincadmentesség szintén közös kiváltságuk volt.

A megváltásban tényleges összeggel résztvevők a befizetett redempciós forintok ellenértékéeként nevükre telekkönyvezett (Liber Fundi) konkrét és állandó, polgári jellegű földtulajdont nyertek.

A privilégium, amely az eladatás éveit után visszaadta a jászok és a kunok önrendelkezési jogait, és megszabta új kötelezettségeiket: a Jászkun Kerületben élő minden „jászkun polgárra” vonatkozott. A kötelezettségek anyagi terheit azonban nem tudta mindenki vállalni. **Az egyenlő teherviselésre való képtelenség teremtette meg azt a rendszert, amelyben az anyagi terhek vállalása meghatározójává vált a politikai ellenszolgáltatásnak.** A terhekből való részesülés mértéke megszabta a jogokból való részesülés mértékét is. **A politikai jogok a redempciókor a hadkötelezettséghez és a megváltott tőkeföldhöz kapcsolódtak,** tulajdonosuknak a gazdasági és a társadalmi életben egyaránt előnyös jogfeltételeket teremtettek.

Aki a Jászkun Kerületben eladta tőkeföldjét, eladta a hozzákapcsolt jogokat is. Ez a helyi alkotmányos élet alapjának tekinthető tétel és a privilégium teremtette meg a Jászkun Kerület egyedülálló, sajátos társadalmi rétegződését.

Azzal, hogy a politikai jogokat a tőkeföld mennyiségéhez kapcsolták, a jászkunok politikai életének alapvető kérdésévé a földtulaj-

don, illetve a földhöz fűződő jogok védelme vált. Ezt szolgálta az önkormányzat és annak közigazgatása, ennek rendelték alá a privilégiumok értelmezését és alkalmazását.

Az 1760-1770. közé eső évtizedben a jászkun községekben kifizették a megváltás terheit. A tulajdonviszonyok tisztázódtak, megszilárdultak és birtokjogilag elismert formát nyertek. Általánosan elfogadott alapelvvé vált, hogy a birtokolt tőkeföld mennyisége a legfőbb meghatározó az egyén társadalmi helyének kijelölésében. Az így kialakult társadalmi rétegződés jelentősége mellett a vallási, a nemzeti-ségi, a műveltségbeli és a foglalkozás szerinti rétegződés a Jászkun-ságban mindvégig másodlagos szerepet kapott.

Mindezekből következően **a redempció után a jászkun népesség** sajátos kifelé zárt, de belül rendkívül sokszínű társadalommá vált. **Legfőbb jellemzője lett, hogy szabad emberek alkották, akik választott vezetőik és autonóm igazgatásuk segítségével intézhették saját sorsuk alakulását, a maguk érdekében hozhattak belső rendelkezéseket s szerezhettek annak a törvény erejével érvényt.**

A kialakult helyi társadalom legfelső rétegét képezték a teljesjogú redemptusok és a redemptus – nemesek. A kiváltságlevélben foglalt jogok összessége csak a redemptusokat illette meg. Választók és választhatók. A közlegelőket ingyen használhatták, évi 3 hónapig gyakorolhatták a bormérés, a halászat, és a vadászat jogát. Vámoikat, piaci és vásári taksát nem fizettek. Minden birtokszerzésnél elővásárlási joguk volt. Ezekért a jogokért cserében rájuk vonatkozott a katonai kötelezettségek többsége. A redemptusság birtokhatárát helységenként és időszakonként statutumokban rögzítették. Irredemptusok azok lettek, akik a redemptusoknál alacsonyabb összeggel vettek részt a megváltkozásban, s ezért a jogokból is kevesebbet kaptak. Az öszszegtől függetlenül, magáért a részvételért, az ingatlanvásárlásnál elővételi jogot nyertek a zsellérekkel szemben. A redempciókor megváltott, de közös használatra kihagyott földeket viszont csak térítés ellenében használhatták, nem kaphattak kedvezményes házhelyet, de a rájuk kivetett különböző térítési díjak mindig alacsonyabbak voltak a zsellérékéénél. A helyi társadalom szabad, de földnélküli tagjai voltak a zsellérek, de nagy számban laktak a Jászkun Kerületben olyanok is, akik csak tartózkodási engedélyt kaptak és munkavállalókként részesültek a jászkun szabadságból. Számos személyes nemesi joggal rendelkező is élt a kiváltságolt kerületben és a társadalom belső mozgá-

sának eredményeként sajátos köztes rétegek is kialakultak: a redemptus-nemesek és a zselléredemptusok.

A megváltott és közös legelőkként kezelt pusztákon nagymértékű állattartásra nyílt lehetőség, a felosztott tőkeföldeken új gazdálkodási formák alakultak ki. A Jászságban a hagyományok folytatásaként, de szervezettebb keretek között, kertes-tanyás gazdálkodás; a Nagykunságban a szállásokhoz, a Kiskunságban a tanyákhoz kapcsolódó gazdálkodási mód érvényesült. A gazdálkodási színvonal emelésére szolgáló módszerek terjesztését, az egyes területek jövedelmezőbbé tételét a jól kiépített igazgatási apparátus sokirányú gazdaságirányító tevékenysége segítette. Ugyanez az igazgatás gondoskodott arról is, hogy az irredemptusok a kihagyott közös földekből évente újraosztásos alapon kertföldet kaphassanak, és arról is, hogy megfelelően szabályozott munkavállalási keretek alakuljanak ki.

A jászkun társadalom politikai, gazdasági és erkölcsi életében is a vagyonarányos szabályozás érvényesült. Megfigyelhető ez a büntetéseknel, a díjfizetéseknel, a kocsmai hitelezéseknél, de még a temetkezési és öltözködési normáknál is. Mindezeknek a szabályoknak a megalkotása és betartása a helyi autonóm igazgatás feladata volt.

A Jászkun Kerület igazgatása a megváltás lezárulása után, az azt engedélyező kiváltságlevél, és a végbement tényleges redempció kettős meghatározottságában folytatódott. A hatalom mindvégig ugyanazoknak a rétegeknek a kezében maradt, akik a redempciókor megszerezték. A redemptusok és a redemptus-nemesek közül kerültek ki a közigazgatás elvi és gyakorlati irányítói a kapitányoktól az egyszerű tanácsnokokig.

Az etnikai összetételét tekintve vegyes népesség egységessé kovácsolódását is nagymértékben elősegítette a redempció: a kiváltságok visszaszerzéséért folytatott közös harc, majd a visszanyert szabadság védelme. Ez a védelem kikövetelte a környezettől való elkülönülés hangsúlyozását és elevenen tartását. A népesség etnikai keveredése nem szűnt meg a redempció után sem. A kiváltságolt terület szabadparaszti társadalma és életlehetőségei hatalmas vonzerőt gyakoroltak a betelepülni szándékozókra. A helyi társadalomvezetés ezért rendkívül körültekintő és részletekig kidolgozott statutumokkal, szervezett közigazgatással segítette az egységes jogrend birtokába került szabadparaszti közösségek belső életét.

A privilégium által biztosított külön jogrend és az egységes autonóm igazgatás hatása megerősítette a kerület zártságát és

megteremtette azokat az ideológiákat, amelyek az új rend alátámasztásához és a környezettől való elkülönüléshez szolgáltattak eszmei alapot. Ezeknek az ideológiáknak egymástól merőben eltérő irányú, mégis ugyanoda érkező vonulatai mutathatók ki. Az egyik vonulat a népcsoporthoz a másik a területhez kötődést hangsúlyozta jobban.

A Jászkun Kerület 1745. utáni népessége már csak töredékében tekinthető a középkori külön népként betelepült, külön nyelvet beszélő kunok és jászok etnikai utódának, ezért az etnikumhoz kötődő jogfolytonosság hangsúlyozása is csupán a kiváltságok visszaszerzésében kaphatott szerepet, de nem szolgált biztos támaszként az új autonómia felépítményéhez.

A kun-magyar azonosságtudat tartalmát a redempció határozta meg. **A külön népként megszerzett kiváltságok folytatásának, illetve ismételt elnyerésének tekintett redempció után a jogfolytonosságot megkísérelték az etnikai azonossághoz kapcsolni.** E feléledő, illetve felélesztett származástudat jelentette a gyökereit a kiváltságtól népcsoporthoz tartozás tudatának. A természetes módon életre kelt származástudat erősítése, a kiváltságok ősi jellegének hangsúlyozása segítette az új jogrend megszilárdulását, s a kiváltságok elnyeréséért cserében vállalt terhek teljesítését.

Történtek próbálkozások az etnikai tudat felerősítésére oly módon is, hogy azt behelyettesítették a privilegiális tudattal, s végül mindezt a redemptusokra korlátozták. Hangoztatták, hogy a jászkun jogok igazi örökösei a redemptusok akik, mint valódi „kunok” az egykori vérrel szerzett szabadságot visszavásárolták. Így méltán birtokosai nem csak a gazdasági, de a politikai hatalomnak is.

Az előző törekvések ellentmondásaiként megjelentek azok az ideológiák is, amelyek a privilégium szellemének megfelelően amely szerint a kiváltságok minden a Jászkun Kerület területén előre egyaránt vonatkoztak – az összetartozást és főként a kerületeken kívül élőkől való elkülönülést hangsúlyozták, függetlenül a belső társadalmi tagolódásban elfoglalt helytől.

A felvázolt új tartalommal feltöltött öntudatnak a szabadparaszti státusz következtében a terület teljes lakossága részesévé vált. Az újonnan beköltözők a társadalmi normákkal együtt azok ideológiai háttérét is elfogadták mert csak így épülhettek be e jól szervezett, kifelé zárt társadalomba, csak így részesülhettek a kiváltságok által megteremtett jogi és gazdasági előnyökből.

Az az érdekazonosság, ami a Jászkun Kerületen belül élőket a kerületen kívül élőktől elválasztotta, kialakította a Jászkun Kerületbe tartozás komplex érzületét, a jászkun öntudatot. Abból a tényből eredően, hogy létük minden mozzanatát kiváltságolt voltak határozta meg, a jászkun öntudat egyik legerősebb motiválójává a közjogi különállásuk vált, de része volt kialakulásában a katonai és a történelmi tudatnak is. Ezen érzület összetevőiből az adott helyzet konkrét igénye, illetve következménye szerint hol az egyik, hol a másik erősödött fel. **Végső soron a jászkun öntudat kialakulásával teremtődött meg az az ideológiai keret, ami a jász és kun, illetve sok más etnikummal felülrétegezett népesség egységes identitását lehetővé tette,** függetlenül a belső társadalmi tagolódásban elfoglalt helytől.

A kun földnek tartott terület népessége tehát lehetett bármilyen etnikai származású, őrizhetett kultúrájában és vallásában bármilyen népi elemet, kifelé minden esetben a kun, illetve jászkun voltát hangsúlyozta, mert érdekei ezt követelték ki.

A környezettől való elkülönülés formális kereteit a közigazgatási egység adta meg. Helyhatósági tisztségviselőik szabad választása az eladatás évei alatt is életben tartotta az önrendelkezés szabadságának közjogi tudatát. Közigazgatási autonómiájuk a középkorig visszanyúlva gyakorlatilag mindig létezett. Közigazgatási úton hozták és fogadták el a társadalmi normákat. Az ilyen módon megalkotott és elfogadott statutumok minden esetben csak a közigazgatási egységen belül élőkre vonatkoztak. A kerületen kívül költözött jászokra és kunokra vagy a Jászságból és Kunságból származókra már nem. E normák betartására tisztségviselőik éppen a választás legitimitásából merítették hatalmukat. Konfliktusmentes működését a társadalom felvázolt érdekazonossága segítette, melyből természetesen fakadt, hogy csak az érdekeiket hatékonyan képviselő és érvényesítő igazgatást fogadtak el. Az érdekazonosság megbomlása minden esetben társadalmi konfliktusokhoz, illetve az igazgatási mechanizmusban végrehajtandó reformtörekvésekhez vezetett.

A kiváltságokért cserében önként vállalt, de óriási terhek teljesítését szintén csak az önmaguk által választott és elfogadott autonóm igazgatás tudta megszervezni, s ugyanez az autonóm igazgatás biztosította azt is, hogy a kiváltságokból fakadó gazdasági előnyökből ki-ki a helyi alkotmányosság szabályai szerint részesülhessen.

A redempció idején a Jászkun Kerület három kerületében a Kiskun, a Nagykun, és a Jász Kerületben mintegy 40.000 fős lakosság élt, akik 3 mezővárost és 22 falut népesítettek be. 1846-ra 17 település kapott mezővárosi rangot, 8 község maradt. A népesség számának növekedése folytatódott és 1870-re a Jászkun Kerület már 215.526 főből álló, 860.277 kat. holdon elterülő törvényhatóságá vált.

Az igazgatási autonómia feltételei

A független önkormányzat és autonóm igazgatás létezéséhez a jogi feltételeket a kiváltságok, az anyagi feltételeket a vázolt gazdasági lehetőségekkel és jászkun öntudattal élő helyi közösségek teremtették meg.

Az a tény, hogy az önkormányzat fenntartását minden időben saját erőforrásból fedezték még az eladatás időszakában is életben tartotta az autonóm igazgatás leglényegesebb elemeit. A Lovagrendnek pedig nem állt érdekében a helyhatóságok működésébe beavatkozni, hiszen azok a kivetett adók és árendák beszedésének szervezett kereteit, és az esetlegesen mulasztók szankcionálását is megoldották. Az éves jövedelem begyűjtése a Lovagrend számára, az adott körülmények között, a helyi igazgatás önállóságával vált elérhetővé.

A redempció után az egyes települések önkormányzati igazgatását részben a királyi kisebb haszonvételek jövedelméből, részben az e célra kihagyott földek jövedelméből finanszírozták. Ugyanezekből a jövedelmekből és a háziadóból fedezték az oktatás, az egészségügy, a szegényellátás és a településfejlesztés kiadásait.

Az egyes kerületek (Jász, Nagykun, Kiskun Kerület) igazgatásának költségeire, valamint a **Jászkun Kerület központi igazgatásának anyagi fenntartására a 25 település által közösen megváltott Pákapuszta jövedelme és a háziadó bizonyos része szolgált.** Külön gondoskodtak a legfőbb döntéshozó szervezetnek, a Jászkun Kerület Közgyűlésének működését biztosító pénzügyi feltételeiről. **A közgyűlés költségét elosztották a 25 település között.** Az elosztás kulcsa, mint minden egyéb számításnál az egyes települések redempciós összege volt.

Az autonóm igazgatás másik feltétele a tisztségviselők szabad választása volt. A választójogot a kiváltságlevél megadta minden Jászkun Kerületben élő polgár számára, de a redempció tényleges

megvalósításának következményeként az a tehervállalásért teljeskörű politikai jogot nyert redemptusokra korlátozódott. Ők lettek a választók és a választhatók.

A választó jog kiterjesztésére voltak törekvések és konkrét példák is, de ez csak a redemptus birtokosság egyetértése és engedménye alapján valósulhatott meg. Még 1848-ban is csak a redemptusság alsó határának kimondott vagyoni értéket tekintették választójogi alapnak. Gazdasági kérdések eldöntésénél azonban korlátozott mértékben képviseleti lehetőséget adtak az irredemptusoknak is.

A helyi közösségek által fenntartott, választott tisztségviselők irányításával végzett igazgatás **hatékonyságát** a települési és kerületi szinten is gyakorolt **helyhatósági jogszabályalkotás támogatta.**

Helyhatósági statutumokban szabályozták a lakosi jogot, a munkavállalás és a kereskedelem feltételeit, az igazgatási szervezet belső ügyrendjét és működési gyakorlatát, az adókiivetést, az idegenrendészetet, a belső rend fenntartását, az építkezési és vagyonszármazási feltételeket, az elővételi jogokat, de még a társadalmi rétegekhez kötött ruházkodási módokat is.

Kimondható, hogy **az autonómia hármass felétele: az engedményező állami szintű törvény, az anyagi függetlenség, és a helyi szabályozó rendszer, egy mindezeket befogadni kész társadalmi közegben érvényesült.**

Tartós fennmaradását segítette, hogy beilleszkedése a birodalom, illetve az ország közigazgatási szervezetébe a nádor személyén keresztül történt, aki egyben fellebbezési hatóságuk volt mind a polgári, mind a törvényes dolgaikban. A nádor által kinevezett főkapitány, akinek a nádortól való függőségét elnevezése a „nádori főkapitány” cím is tükrözte, a kerületek közgyűlésében a nádor személyét képviselte. E kapcsolatnál nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nádornak, – aki külön intézménye volt az országnak s a királyt képviselte Magyarországon – a nádori hivatatnak jól működő, nagy múltú és eredményes kapcsolatai voltak mind az udvarral, mind a jászkunokkal.

Az igazgatás működésének gyakorlata

A Jászkun Kerület az 1751. évi királyi rendtartás 1. §-a értelmében (lásd melléklet) olyan sajátos vonásokkal rendelkező egységnek

tekinthető, amely elkülönülő közigazgatási apparátusával és speciális jogrendszerével beilleszkedett Magyarország és a birodalom jogrendszerébe és közigazgatásába.

A Jászkun Kerületben három egymásra épülő igazgatási szint alakult ki. Mindhárom szinten megtalálhatók a döntést hozó testületek és az azok határozatait végrehajtó egyedi szervek a választott és kinevezett tisztségviselők. Az igazgatási szervezetek végrehajtó tevékenységét népes szegődményes, kiegészítő és szolga személyzet is segítette.

A kerületek élén a nádori főkapitány állt. A főkapitány, a Jászkun Kerület teljes jogszolgáltatási, igazgatási és gazdálkodási önkormányzatának a nádort helyettesítő egyszemélyi főhatósága, az összkerületi közgyűlés elnöke volt. A gyakorlati irányítást azonban az ügyek többségében a nádori alkapitány végezte. A jász kapitány, a nagykun kapitány és a kiskun kapitány munkáját az egyes kerületek szaktisztviselői segítették. A főbírók a települések önkormányzatát irányították. Mind a kapitányok, mind a bírók tisztségét választással töltötték be. (1751:10. §., lásd melléklet)

A nádori főhatósághoz hasonlóan a középkorból eredeztethető a vármegyék községbírói és szolgabírói tisztségénél összetettebb kapitányi és bírói hatalom is. eltérő szinteken, de mind a bíró, mind a kapitány, az igazságszolgáltatás és a közigazgatás mellett a gazdasági, a kulturális és az erkölcsi irányítást is kézben tartotta. Ez a nagy és többirányú hatalom az egykori szállás- és székkapitányok hasonló jogköréhez vezethető vissza.

A kiváltságolt kerület igazgatási szintjeinek alsó fokát képezték az egyes települések önkormányzatai, élükön a főbíróval és a tanáccsal. Ez utóbbi, mint testületi szerv döntéshozóként működött, tagjai, a végrehajtási feladatok egy-egy területét felügyelték, illetve annak munkáját végezték. A tanács jogszolgáltatási és közigazgatási ügyekben határozott, de gazdaságirányító és szervező tevékenysége sem elhanyagolható.

A tanács, mint testület részt vett az egyes és az összkerületi eljáróság jelölésében, közgyűlési megbízottain keresztül a választásukban. Helyi szabályrendeleteket alkotott, lakosi jogot adományozott. Végezte az adóigazgatással, a katonaállítással és tartással kapcsolatos feladatokat, felügyeletet gyakorolt a céhek felett. Hiteles helyként tevékenykedett, bizonyágleveleket adott, tanúkihallgatást végzett. Előtte zajlottak az adásvételek, kezelte a végrendeleteket. Ellátta a közgyámi feladatokat, s mint ilyen, felügyelt az árvák vagyonára, a

kijelölt gyámokat elszámoltatta. Felügyelt a birtokviszonyok alakulására, a földfelmérésekre, a gazdasági feladatok rendszeres időszakokhoz kötött ellátásra. Házhelyet adományozott, elvégeztette az összeírásokat. Kezelte a kisebb királyi haszonvételeket, felügyelt a piacok, a vásárok, az ár- és bérlirmitációk megtartására. A tanács előtt fogadták a közösség csikósait, gulyásait, juhászait. Szabályozta a munkavállalást és a kereskedelmet. A katolikus helységeken gyakorolta a kegyúri jogot, a református településeken – tagjain keresztül – részt vett a presbitériumok munkájában, s mindkét esetben a település kulturális, erkölcsi irányításában.

A középső szintet az egyes kerületek, a Jász, a Nagykun és a Kiskun Kerület közgyűlései és előjárói képezték. Az általuk végzett, illetve felügyelt feladatok főként a jogszolgáltatáshoz, a katonai kötelezettségekhez és a közigazgatás működtetéséhez kapcsolódtak.

A Jászkun Kerület egészének közigazgatását a nádori fő- és alkapitány irányításával az összkerület közgyűlés testületi döntéseivel alsóbb szintek előjáróságai végezték. Ez az igazgatási szint azonos volt a vármegyékkel, s a feudáliskor partikularizmusának megfelelően azokkal egyenrangúan, de a saját jogrend által meghatározottan, különálló igazgatási tevékenységet tartalmazott.

A Jászkun Kerület közgyűlésében minden helység küldöttséggel képviseltette magát, melynek tagja főbíró és a jegyző mellett más, a helyi tanács által megbízott személy is lehetett, de a főbírónak és a jegyzőnek kötelezően jelen kellett lenni. Megjelentek az összkerület (Jászkun) és az egyes kerületek (Jász, Kiskun, Nagykun) előjárói és a nádori táblabírók is. Az üléseket a főkapitány, illetve annak távollétében az alkapitány vezette. A felsoroltak szavazati jogot is kaptak a települések küldöttsége településenként egy szavazatot, a választott magisztrátusbeliek, a táblabírók és a kapitányok személyenként egy szavazatot.

Közgyűlést általában negyedévenként tartottak. Összehívását nádori leirat, vagy amikor az események úgy kívánták a főkapitány rendelte el, ő határozta meg a közgyűlés helyét és idejét is.

Az összkerületi közgyűlés hatásköre az élet minden területére kiterjedt. Jászkun kerületi szinten legfőbb hatóságként működött a települések önkormányzatainak gazdálkodási, igazgatási és jogszolgáltatási feladatai fölött. A közgyűlés előtt kellett az egyes pénztárak kezelőinek számadást adni, s felmentést is innen kaphattak. E számadásokat végső jóváhagyásra a nádori kancelláriára továbbították. A

közgyűlés határozta meg az árakat és a béreket, a helységek előjáróinak kötelességeit, engedélyezte a kölcsönök felvételét, a nagyobb építkezéseket, azt új tisztségviselők kinevezését. Megszabta a használható mértékeket, az ügyintézés módját és az egész Jászkun Kerületre érvényes statutumokat alkotott.

A közgyűlés dolgozta ki a helységek gazdálkodásának rendjét, szervezte az erdőgazdálkodást, népszerűsítette az új mezőgazdasági eljárásokat. Az iskolák fenntartására és az egészségügy felügyeletére testületileg és szakemberek alkalmazása révén is nagy gondot fordított.

1790-től, amikortól a Jászkun Kerület országgyűlési képviselőket és szavazati jogot kapott, a követek megválasztása és a követutasítások elkészítése az egyik legfontosabb közgyűlési feladattá vált.

Külön közgyűlési feladatcsoportot képeztek a katonai kötelezettségek, a katonaaállítás, a katonatartás, a katonaság átvonulásának és az előfogatozásnak a szervezése.

**Ez a nagymultú, rangsor szerint tagolt és szilárd igazgatás alkalmas volt arra, hogy összefogja a lakosságot, egységesítsen, irányítson és a hivatali szervezete segítségével a külön jogrend birtokában a kerületbe beköltözőkkel a Jászkun Kerület szabálya-
it elfogadtassa.** A jászkun társadalomnak ez a belső összetartása akkor is érzékelhető, ha tudjuk, hogy ez a társadalom szociális és vagyoni vonatkozásban a XVIII. század végén már erősen tagolt. A XIX. században a megnövekedett népesség társadalmi rétegződésének arányai megváltoztak. A közigazgatási hatalmat birtokoló redemptusok kisebbségbe kerültek. A tanácsok irányító tevékenységét viszont továbbra is a redemptus érdekek határozták meg. A hatalomból kiszorult rétegek ezért egyre inkább beleszólási jogot kértek a közügyek irányításába. A két vezető réteg, a nemesek és a redemptusok nézeteltérései is egyre erőteljesebbekké váltak.

A XIX. század közepére a Jászkun Kerület közigazgatási szervezetének és társadalomvezetésének három ütközési lehetőséggel kellett szembenéznie. Egyrészt az egyre erőteljesebben jelentkező hatalommegosztási törekvésekkel, másrészt a nemesi jogok érvényesítésének követelésével, harmadrészt pedig a saját szűklátókörűségéből fakadó ellentétekkel.

Egyes településeken a politikai jogokat gyakorlók rétegének kisebbségbe kerülése a választások torzulásához vezetett. A szűk csoportérdekek szerint választott helyhatósági vezetők egyre kevésbé

tudták az irányítást kézben tartani, többségük elsőrendű fontosságúnak tekintette saját hivatalviselését, s ezzel együtt adómentességének megtartását.

A kerületi közigazgatásban a választási rendszer kevésbé torzult, viszont egyre erősebben érvényesültek a nádor és a Magyar Királyi Helytartótanács központosítási törekvései. A nádor igyekezett a kinevezett tisztségviselők számát növelni, s ezzel a közügyekben hozott döntéseknél a helységek súlyát csökkenteni. Így sikerült elérnie azt, hogy a közgyűlés, amelynek tagjait a települések követei és az összkerületi előljáróság tisztségviselői képezték, a központi kormány-szerveknek megfelelő döntéseket hozzon. Ugyanezt a célt szolgálta a jegyzők kinevezésének és elmozdításának akadályozása, illetve főkapitányi jóváhagyáshoz kötése. A községek ez utóbbit azzal próbálták meg ellensúlyozni, hogy a jegyzőket, akik a vármegyékben ekkor már nagyhatalmú hivatalnokok, pusztán írnoki feladatok ellátására szorították. Nem lehetett tagjai a döntést hozó tanácsnak, s mint idegenek redemptusi jogot sem szerezhettek. Már pedig a jászkun szokásjog szerint a redemptusi jogoktól elzárt idegen még akkor is csak „gyüttment”-nek számított, ha a nádor nevezte is ki. A „gyüttment” hivatalnok pedig nem kapott beleszólási lehetőséget a település életét befolyásoló döntésekbe.

A kerületek helységeinek közigazgatása azonosan működött, ami a közgyűlésen keresztül érvényesülő központosítási és egységesítési törekvéseknek s a minden helységre egyaránt érvényes kiváltságoknak volt köszönhető. A mezővárosi jogot ténylegesen nem nyert helységek igazgatása a mezővárosokhoz hasonult.

A jászkunok autonóm igazgatási szervezete, bár hatékonyan irányította a helyi társadalom életét, több olyan társadalmi konfliktus kiváltója, vagy részese volt, amit politikai ellentétek okoztak.

A kerületek közgyűlése megkísérelte a feszültségeket feloldani. 1823-ban úgy akarták korszerűsíteni a helyi tisztújításokat, hogy abban az irredemptusok képviselői is részt vehessenek. Ez volt a közgyűlés első próbálkozása a képviseleti rendszer bevezetésére. Az új módszer megbukott a redemptusok és a velük összefogó redemptus-szenátori csoport ellenállásán. 1832-36ban a nádori portaszámok és az adóteher növekedése miatt a tisztségviselők adómentessége került a konfliktusok középpontjába. Az adómentesség eltörlését azonban nem sikerült elérni. A legjelentősebb, mozgalommá terebélyesedett társadalmi konfliktus 1843-44-ben bontakozott ki és mindhárom kerületre

átterjedt. A követelések már nem csupán a tisztségviselők adómentességének az eltörlésére és a képviseleti rendszer bevezetésére irányultak, hanem teljes közigazgatási rendezést kívántak, de az alapot ekkor is a privilégium jelentette. Viták az értelmezésben voltak. Az ügyet az országgyűlés is napirendjére tűzte, és a szabad királyi városok rendezésével együtt akarta megoldani. Végül mégsem született új közigazgatási rendtartás. A konfliktusok oldására 1845-ben a nádor eltörlte a tisztségviselők adómentességét, s ugyanakkor felemelte a fizetésüket. A nádor e reformja helyreállította a felsőbb hatalom tekintélyét, a társadalmi ellentétek elcsendesültek, de meg nem szűntek. A képviseleti rendszer követelése, ha elfojtva is, tovább ált.

Az 1848-as pozsonyi országgyűlés által megalkotott törvények megteremtették a polgári alkotmányosság alapjait. A korványalkotók az 1848: 25 tc. megalkotásával külön és kiemelten, de ideiglenes jelleggel, gondoskodtak a kiváltságolt kerület igazgatási szerkezetének szabályozásáról. A nádor legfőbb bírói hatalma megszűnt. A Jászkun Kerület nádori főkapitánya főispáni rangot kapott. A helyi társadalom irányítói a tisztújítások után is a redemptusok és a redemptus-nemesek közül kerültek ki, a változások többségükben azonos társadalmi rétegen belüli személyi változások voltak. A korábban nem létező képviselő-testületek zökkenőmentesen illeszkedtek be az igazgatási rendszerbe, hiszen azokat a redempció óta létező birtokossági gyűlések folytatásának tekintették. Csupán a tanácsok érezték kezdetben sérelmesnek, hogy a gazdasági ügyekben döntést hozó testület most politikai jogokat is kapott és irányító tevékenysége elsődlegessé vált a helységekben. A választásra jogosultak számszerinti aránya csekély mértékben magasabb lett a korábbi időszakoknál, de társadalmi összetételében alig változott. A jogkiterjesztés határai a redemptusokig terjedtek, s nem születtek olyan községi határozatok, amelyek az áprilisi törvényeket úgy értelmezték volna, hogy a privilégium sáncai mögé az irredemptusok is beléphetnek. Az összkerületi közgyűlés sem ösztönözt az új törvények érvényesítésére. Döntéseiket a kiváltságok védelme és a belső béke fenntartása egyformán befolyásolta.

1848 után a jászkunok elvesztették rendi vonásaikat, de a jogi nivellálódás után is tovább éltek a helyi hagyományok, az egykori törvények részben szokásjogként érvényesültek. S bár a Bach-rendszer abszolutista kormányzata átmenetileg sikeres támadást indított az önkormányzatok ellen, a jászkun társadalom mégis, külön jogaiban gyökerező hagyományaira támaszkodva, megőrizte másságát. Ebben nagy

szerepet vállaltak a helyi igazgatás „kebelbeli” hivatalnokai, akik a hivatali kötöttségek ellenére is megpróbálták az önkormányzati hagyományok bizonyos vonásainak átmentését a polgári igazgatás irányába.

Az 1848-ban megválasztott helyi tisztikarok 1849-ben is hivatalukban maradtak, s a kettős irányítás idején a hadi helyzet változásaitól rettegve őrizték önkormányzatuk függetlenségét. Tették ezt olyan módon is, hogy a nemkívánt felső hatóságok leveleit nem bontották fel, elkerülve így a végrehajtás megtagadásának vétségét.

A Bach birodalmi belügyminiszter nevéhez fűződő új közigazgatási rendszer megszüntette a testületi irányítást, a közigazgatás alsó foka a járás lett. A tanács hatásköre összeszűkülte, számos korábbi feladatát kinevezett tisztségviselők és szakhivatalok vették át. Az új szakhivatalok az igazgatási autonómiák megsértésével, saját hivatali szervezetüket kialakítva fejtették ki ellenszenvvel fogadott tevékenységüket.

Nagy csapást jelentett az új adórendszer, különösen a fogyasztási adó bevezetése, amely egyben a korábban soha nem vont királyi kishaszonvételek jövedelmét részben kivette a helységek kezéből. A helységek ezekből a jövedelmekből fedezték az iskolák létesítését, a tanítók fizetését, a közlekedési eszközök fenntartását, a tenyészállatok beszerzését és a kárvallott birtokosok megsegítését. Ezért minden e jövedelmet érintő elvonás fokozott felháborodást keltett. A Jászkun Kerület igazgatásának korábbi hármas területi tagolódása megszűnt, csupán a Nagykun Kerület egysége maradt meg az egész önkormányzati időszakban. Különösen sok gondot okozott az adóközségek kialakítása, mivel a cs. kir. becselő biztosság a helyi tulajdonviszonyok kellemő ismerete nélkül végezte munkáját. Így több helyen is előfordult, hogy egyes helységek tulajdonában lévő pusztákat más helységekkel kapcsoltak össze adóközséggé. Pénzügyigazgatási szempontból szintén elszakították a Jászkun Kerület részeit. A Nagykun és a Jász Kerület a szolnoki, a Kiskun Kerület a Szegedi Pénzügyi Körzeti Igazgatóságához tartozott. Kiepült a csendőrségi szervezet s a községen belüli rend biztosítása többé nem a tanács felügyelete alatt álló rendészeti közegek, hanem kizárólag a csendőrség feladatává vált. A községekben a változások hatására a tisztségviselők tömegesen mondtak le. A korábban nagy tisztelet kiváltó, s részben a feladatot ezért is vállaló tanácsbeliek tekintélye a község első bíróságának megszüntetésével lecsökkent.

A defínitium időszakában a megyei hatóság változatlan maradt, az alsófokú igazgatási hatóságnál, amelyet a Jászkun Kerületben nem szolgabíróságnak, hanem kapitányságnak neveztek, az igazgatást és a jogszolgáltatást ismét egyesítették. A provizórium idején létesített 5 közigazgatási és 7 törvényszéki járás helyett a községeket 6 járásba sorolták. A Jászságtól területileg elkülönült jász tulajdonú kiskun puszták ekkor kerültek igazgatásilag a kiskun járásokhoz. A helységekben az állami irányítás az állami végrehajtó közege a községi hivatalszervezet volt, de az egész települést érintő ügyeket továbbra is a régi gyakorlat szerint intézte a tanács vagy a gazdasági gyűlés. Számos példát tudunk arra, hogy a testület irányítása, illetve tiltása miatt a közösséget érintő döntéseket a presbitériumok ülésein, vagy az ekkor leváló közbirtokosság üléseiben intézték. Az anyagi függetlenség egyik zálogának tartott községi birtokokat, pl. ekkor telekkönyvezték a birtokosságok nevére. Igaz, ez a későbbi pusztafelosztásoknál számos konfliktust okozott. A közgyűlések működését hivatalosan betiltották, de a községek megmaradt jegyzőkönyvei bizonyítják működésüket. Különböző fedőnevek, illetve szervezetek mögé húzódva, rendszeres, az egész települést érintő, döntést hozó tanácskozásokat tartottak.

A Jászkun Kerület önkormányzata tehát kerületi szinten megsemmisült, de a községek helyi igazgatásában tovább élt, bár hatásköre jelentős mértékben lecsökkent.

Az önkormányzati élet és az adózás új formáinak bevezetése mellett a jogszolgáltatási önállóságot is elvesztették. 1853-ra teljessé vált a kör, a külön jogok utolsó bástyáját jelentő szabadparaszti birtokra az úrbéri törvény nem adott kivételes eljárást. A kerületek minden tiltakozása ellenére vállalniuk kellett az úrbéri kárpótlással kapcsolatos anyagi terheket is. Mindezek a sérelmek s a községi közigazgatásban átmentett és megőrzött önkormányzati hagyományok, az ország más vidékeinél nagyobb lendülettel segítették elő az 1860-61-es évek szabadabb korszakában az önkormányzati élet feltámasztását.

Az autonóm rendszer egy éve a kerületi igazgatás legmozgalmasabb időszaka volt. Az ismét választott tagokból álló kerületi közgyűlés közjogi viták, a birodalmi központi hatalom és az önkormányzatok közötti harc színtere lett. Az egykori kiváltságos kerület ekkor a közigazgatásban is érzékelhető elkülönülés helyett a közös sors vállalására, a megyékkel azonos igazgatási elvek érvényesítésére törekedett.

A provizórium időszakába az, ideiglenességet ismét a hagyományok felélesztésével igyekeztek áthidalni. A gyakorlatban azonban egyértelművé vált, hogy a hagyományok ismerete már kevés, a jól működő törvényhatóságokhoz új szervezetű közigazgatás és hozzáértő tisztségviselő-testület szükséges.

A felismerés eredményeként célozták meg azt az igazgatási rendszert, aminek gyökereit az önkormányzati autonómia megvédett maradványai jelentették, törzsét pedig az országos jogrend és igazgatási rendszer. Megvalósítását egy jobban képzett, kinevezett szaktisztviselői apparátus alkalmazásával, és a döntést hozó testületek választott előljárásiágának hagyományos működésével próbálták elérni.

A vármegyékkel ellentétben községi kezelésben maradt az árvaügy, a kerületek közgyűlésének csak ellenőrzési joga lett. Továbbra is ragaszkodtak a régi elvhez, hogy minden személyes és birtokviszony egy forrásból, a redempcióból ered. A jászkun településeken kettős telekkönyvezést végeztek. Az állam által megkövetelt telekkönyvek mellett vezették a redempciós viszonyokat tükröző Liber Fundit, tovább élt a hagyományos elővételi rendszer. A birtok a nádori statutomok előírásai szerint öröklődött, s egy-egy hagyatéki vitánál az 1745-ös földszerzésig nyúlnak vissza bizonyítékokért. A mindig is létezett közbirtokosság szabályozott szervezeti formát öltött, és mint a helyi birtokosok civil szervezete irányította gazdálkodást. **A Jászkun Kerület községei az autonómia bástyái maradtak. Míg a központosított állam községeit, bármennyire is jól szervezett volt a mechanizmus, külső erő mozgatta, a jászkun helyhatóságot, mint élő szervezetet belső ereje ösztönözte tevékenységére, s bár a hatóságok rendeleteit végrehajtotta, a végrehajtás módozatit a helyhatósági hagyományok szerint magához idomította, azaz belügyeit továbbra is maga szabályozta.**

A kiegyezés után a Jászkun Kerület közigazgatási szervezetének újjáalakítási folyamata alapvetően eltért a vármegyékétől. Az önkormányzat alapja a község maradt, s a községek önkormányzatának egyetemeként a 25 község önkormányzati egységét jelenítette meg a Jászkun Kerület, mint törvényhatóság.

A közigazgatás átalakításának szükségességében teljes egyetértés alakult ki, de a hogyan kérdésében már jelentős véleménykülönbségek voltak.

A közigazgatási törvények vitáiból három irányzat körvonalazódott: 1. a jászkun hagyományokhoz és az elkülönüléshez kötődő

irányzat, 2. a megyékhez való közeledést, az egységes közigazgatást és törvénykezést követő irányzat, 3. a polgári liberális irányzat. Ez utóbbit a nagykun kapitány képviselte, aki közvetlen választásokat, szakképzett tisztviselőket szeretett volna az új igazgatási rendbe, úgy, hogy a képviselőket 3 évenként, a tisztségviselőket 6 évenként választák. **Az élénk közjogi viták után elfogadott törvényhatósági törvény megeremtette azt a közigazgatást, ami a korábbiaktól elhatárolódott és természetszerűen igazodott a dualista államrendszerhez.**

A polgári földtulajdon általánossá válása az elkülönülés tudati alapjait is megtépázta. Míg korábban a jászkun birtokok mind nagyságuk, mind birtoklási lehetőségeik tekintetében felülmúlták az úrbérendezéssel kialakult jobbágybirtokokat, a kapitalizálódó mezőgazdasági viszonyok között elveszítették előnyüket. A földnélküli egykori irredemptusok által kikövetelt pusztafelosztások tovább módosították a birtokszerkezetet, új feltörekvő vállalkozói réteg jelent meg. Egyre szembetűnőbbé vált, hogy a kiváltságos talaját végleg elveszített Jászkunság identitászavarral küzd. Az összetartó erőt a népi kultúra mellett ismét a közigazgatás próbálta megerősíteni. **De ez a közigazgatás már elveszítette az autonóm működéséhez feltételt teremtő külön jogrendet. A közigazgatási különállást segítő anyagi függetlenségnek nyoma sem maradt. A Jászkun Kerület adókimutatói joga a pótdóra korlátozódott, a haszonvételek bérbeadásából pedig olyan kevés jövedelem keletkezett, hogy az az intézmények fenntartását is csak részben fedezte. A közigazgatás és az önkormányzat költségeit a Jászkun Kerület már nem tudta saját forrásból fedezni. Ezek nélkül az alapfeltételek nélkül pedig az igazgatás autonóm működése nem létezhetett.**

Nem kevés gondot okozott, hogy a törvényhatósági és a községi közigazgatás átalakulását nem tekinthették befejezettnek a jászkun puszták közigazgatásának rendezése nélkül, hiszen a puszták egy része az időközben lezajlott tagosítások és pusztafelosztások következményeként állandóan ott lakókkal népesült be. A Jászkun Kerületben ezért csak 1874-ben fejeződött be az a közigazgatási szervezési folyamat, amit a községi és a törvényhatósági törvények értelmében végre kellett hajtani. A kerület három járásra osztva megtartotta önálló törvényhatósági létét, amit 9 rendezett tanácsú város és 19 község alkotott.

Az átalakulás után a közigazgatás sem olyan jó, sem olyan olcsó nem lett, mint amilyenben reménykedtek. A javításhoz megfelelő kiindulási pontnak tűnt a helyes területi felosztás. A tételes jog szerint már régen nem létező jászkun kiváltságok elvesztése mellett még fájóbb volt, hogy az önálló törvényhatósági létük is veszélybe került. Rá kellett döbenniük, hogy hiába minden igyekezet, a Jászkun Kerület megszüntetése elkerülhetetlen. Ésszerűsíteni és rendezni kellett, még a történelmi múlt és a hagyományok megsértése árán is. Az önálló Jász megye, Kiskun megye, vagy Kun megye elképzelése nem tudott a gondolat elfogadtatásához elégséges érvet felsorakoztatni. A Kiskun Kerületet leválasztották történelmi társkerületeiről, és Jászberénynek sem sikerült vezető helyzetét megőriznie. A területrendezés végső kimenetele a Jászkun Kerület minden belső kezdeményezését kudarcra ítélte. A megyeszékhely megtartásáért folytatott harcban feloldódtak az egységes jászkun érdekek és szétfolytak részérdekekké, amelyek felett az ésszerűség könnyedén győzedelmeskedett.

A területrendezési törvény életbelépése utána közel két évszázada fennállt Jászkun Kerület, mint önálló közigazgatási egység megszűnt. Sajátos közjogi viszonyai az új törvényhatóságokban is tovább éltek. A birtokjog és az öröklési rend jászkunsági sajátosságai a tételes jogból átkerültek a szokásjogba, ahol nyomai még napjainkban is felfedezhetők.

Forrás:

Bagi Gábor: A Jászkun Kerület társadalma a redempciótól a polgári forradalomig. 1745-1848. Szolnok, 1985. 286 I.

Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkun Kerület igazgatása 1745-1876. Szolnok, 1985. 285 Bánkiné Molnár Erzsébet: Jász és kun, jászkun öntudat megnyilvánulásai a Kiskunságban . (etnikai tudat - privilégiális tudat)

Szabó László: A Jász etnikai csoport. II. A jász társadalom néprajza a XVIII-XIX. században. Szolnok, 1982. 198 I.

Melléklet:

KIRÁLYI REGULATIO

I. Articulus

A jászok és kunok kerületei a közönséges és adózási dolgokra nézve a mi királyi helytartó tanácsunknak, a törvényes állapotokra nézve pedig az ország törvényei és az ő kegyelmes privilégiumaik szerint, a palatínus után, a fő és kerületbeli kapitányok és a helybeli bíróság alá lévén vettetve. Ezen ítélőszékek oly formán osztatnak el, hogy a mi királyi helytartó tanácsunk a közönséges és adózási dolgokban, az ő főkapitányokkal a szükséges levelezéseket folytassa s neki a parancsolatokat tudtára adja, ő pedig a végrehajtandókat a kerületekben végrehajtsa és a megkívántató tudósításokat azon helytartó tanácsnak megküldje. A törvényes dolgokban pedig valamely helység lakosai által elkövetett személyes megbántó cselekedetekre, az olyan adósságokra, melyek csupán egy helység egyes vagy több lakosain követtetnek, úgy az örökösödésre successiora és osztályra, vagy akár mely javaknak, melyek egy helység határában vagynak, visszaszerzésére nézve az első bíróság azon helység bíróját és annak esküdt tanácsosait illesse.

X. Articulus.

A főkapitánynak kinevezése a palatínusi hatalomnál maradván, a kerületeknek notóriusa, közönséges adószedője és fiskálisa, a kerületek közönséges, a kerületbeli kapitányok, esküdtek és commissáriusok pedig mindenik kerületnek különös gyűléseiben magok között, hanem mindegyikben a palatinális főkapitány előlülése alatt, a palatínus mint az ő gróffok és bírófok által kinevezendők közül az alább írt móddal választatnak, kiknek azután hivataluk 3 esztendeig tart. A kinevezés iránt pedig azt kell megtartani, hogy a jászok és kunok kerületei az ő közönséges, vagy pedig mint fellebb mondatott, különös gyűlésökből, mely a főkapitány előlülése alatt előre ezen célra tartani fog, valamely tisztí hivatal ürességének esetére a palatinusnak, mint gróffoknak és bírófoknak jó érdemes és alkalmas egyéneket tegyenek fel, akikből a palatínus, vagy másokból is, akik neki alkalmasabbaknak láttatnak, nevezzen ki és a kinevezetteket a főkapitánynak az elébb érdek-

lett kiválasztás végett, adja tudtára; a közönségek bírait pedig, esküdt tanácsosait, preceptorait (adószedő) s más hivatalbelieket vagy szolgákat, mindenik közönség maga közt választhat és tehet. A nagyobb és nehezebb dolgoknak elvégzésére pedig a kerületbeli kapitányokon és azoknak esküdtjein kívül, négy táblabírák, assessorok, akik a vármegyék módja szerint a főkapitánnyal együtt fognak tanácskozni, az öregebbek és érdemesebbek közül kettő a jász, kettő pedig a kun kerületekből fognak választani.